

Filologiya fanlari

УДК 17.51

Fayziyeva Aziza Anvarovna

o`qituvchi

Buxoro davlat universiteti

Файзиева Азиза Анваровна

преподаватель

Бухарский государственный университет

Fayzieva A.A.

teacher

Bukhara State University

**“GARRI POTTER” ASARIDA ZAMON VA MAKONNING
IFODALANISHI
ВЫРАЖЕНИЕ МЕСТО И ВРЕМЕНИ В СЕРИИ РОМАНОВ «ГАРРИ
ПОТТЕР»
THE DESCRIPTION OF THE SETTING IN “HARRY POTTER”
SERIES**

Annotatsiya: Ushbu maqolada Joan Roulingning “Garri Potter” asarlar turkumida zamon va makonning ifodalanishi misollar orqali tahlil qilingan.

Kalit so`zlar: zamon va makon, badiiy asar, fentezi janri

Аннотация: В этой статье рассматривается выражения место и времени в серии романов «Гарри Поттер» Джоана Роулинга с помощью анализа примеров.

Ключевые слова: место и время, художественная литература, жанр фэнтези.

Summary: In this article the description of the setting in “Harry Potter” series by Joan Rowling has been analysed with the help of examples taken from the novel.

Key words: setting, fiction, fantasy genre.

Ma'lumki, badiiy asarda tasvirlanayotgan voqealar ma'lum bir makon va zamonda kechadi. Makon va zamon badiiy asarlarda tasvirlangan voqealar rivojida asosiy omillardan biri hisoblanib, ular ham syujet, obraz, mavzu va uslub kabi badiiy asarning muhim unsurlaridir. Chunki badiiy asar u yoki bu darajada borliqni, obyektiv voqelikni ifodalaydi, zamon va makon esa borliqning asosiy shakllaridir; shuningdek, hech bir voqea yoki hodisa muayyan hudud va vaqtdan tashqarida sodir bo`la olmaydi.

Makon (voqea joyi) tushunchasi insonda borliqning obyektiv shakllari, makon va vaqt haqidagi tushunchalarining kengayishi, shuningdek, badiiy asarning uslubi, turi va janriga qarab o`zgarib borishi mumkin. Makon kategoriyasi asosan his-tuyg`ular tasviriga qaratilgan lirik janrda unchalik ahamiyatga ega emas. Ammo shoirning o`y-kechinmalari bilan bog`liq tashqi dunyoni tasvirlaydigan lirik hissiyot asosiy o`rin tutadigan lirik janrlar va asarlar bundan mustasno. Inson hayotidagi turli voqea-hodisalar va shart-sharoitlar bayon qilinadigan epik janrdagi asarlar uchun makon eng muhim badiiy unsur hisoblanadi. Bunda voqealar aniq makonda sodir bo`lib, ma`lum hollarda qahramonlar hamda ularning sa`y-harakatlarini xarakterlovchi omil ham sanaladi. [5, b.254]

Roulingning “Garri Potter” asarida voqealar faqatgina tashqi tomondan bizning dunyoga o`xshash dunyoda, aniqrog`i Angliyada bo`lib o`tadi. Garchi voqealar va ular sodir bo`ladigan hududi butunlay muallif badiiy to`qimasi mahsuli bo`lsa-da, kitobda voqealar sodir bo`ladigan payt aniq ko`rsatilgan. Birinchi kitobda hikoya 1980-yilda Garrining dunyoga kelishi bilan boshlanadi, 1991-yilda esa o`n bir yoshli Garri Hogvarts maktabiga birinchi bosqich o`quvchisi bo`lib boradi. Asarning har bir kitobi Garri hayotining bir yilini qamrab olib, Garrining sarguzashtlari o`rta maktabni tugatgungacha bo`lgan davr 1991-yildan 1998-yilgacha davom etadi.

Yuqorida asar voqealari bizning dunyomizga o`xshash dunyoda sodir bo`lishini aytib o`tgandik, Rouling tasvirlagan dunyoning real dunyodan farqi shundaki, unda oddiy odamlar (Rouling bu o`rinda “magl” so`zini qo`llaydi) bilan birga sehrgarlar va afsungarlar ham hayot kechirishadi. Ular turli afsunlar o`qib, sehrli tayoqchalari yordamida xohlagan ishlarini bajara olishadi, ammo oddiy odamlar, ya`ni magllar o`zlari bilan yondosh yashayotgan bunday kishilar borligidan butunlay bexabar. “Chunki ular hech qachon hech nimaga e`tibor berishmaydi.”

‘How come the Muggles don’t hear the bus?’ said Harry.

'Them!' said Stan contemptuously. 'Don' listen properly, do they? Don' look properly either. Never notice nuffink, they don'.' [3, b.32]

Rouling Tolkindan farq qilgan holda butunlay xayoliy dunyo yaratmay, aksincha, real hayotning ayrim ko`rinishlarigina o`zgartirilgan sehrgarlar dunyosini tasvirlagan. Qiyoslab ko`radigan bo`lsak, sehrgarlar yashaydigan dunyoda ham xuddi biznikidagidek maktab, kasalxona, turli idoralar, temiryo`l, hatto gazeta va jurnallar ham bor. Sehr va afsunlar yordamida hamma ishga qodir bu sehrgarlar oddiy odamlar foydalanadigan texnikani o`z hayotlarida qo`llashmaydi. Ularning magllar ishlatadigan texnikaga munosabati Viktoriya davridagi munosabatdan farq qilmaydi, hattoki texnikaning sehrgarlar dunyosiga kirib kelmasligi Sehrgarlik ishlari vazirligining maxsus qo`mitasi tomonidan qattiq nazorat qilinadi. Jumladan, "Garri Potter va maxfiy xona" qismida hech qachon telefondan foydalanib ko`rmagan Ron Uizlining Garriga qo`ng`iroq qilishi lavhasi o`quvchida kulgu bilan birga hayrat uyg`otadi. Nahotki, ko`pgina hayratlanarli ishlarga qodir sehrgarlar oddiy telefondan foydalana olishmasa? Bunga o`xshash voqealar asarda yana ko`plab topiladi. Masalan, ular pochta o`rnida xat tashuvchi boyqushlardan, yozuvda esa ruchkalar o`rnida pat va siyohdan foydalanishadi. Elektr toki va elektr uskunalar sehrgarlar dunyosi uchun umuman begona: maktab va uylar sham bilan yoritiladi, chunki afsun va sehr texnik asboblarni ishdan chiqarib, sehr-jodu qo`llaniladigan hududlarda elektr toki ham ishlaymay qoladi.

Maktablarni solishtiradigan bo`lsak, Angliyada o`quvchilar olti yil davomida boshlang`ich maktabda tahsil olishgach, o`n bir yoshda o`rta maktabga o`tishadi. Hogvarts sehrgarlar va afsungarlar maktabiga ham sehrgarlik qobiliyati bor o`quvchilar o`n bir yoshdan qabul qilinadi. Shu o`rinda aytib o`tish joizki, Hogvarts maktabi Angliyada bir necha asr mobaynida faoliyat yuritib kelgan maktab-internatlarga o`xshash – unda ham o`quvchilar yotoqxonada turib, faqat bayram va ta`tillardagina oilalariga qaytishadi. Hogvarts sehrgarlik va afsungarlik maktabi bo`lgani uchun unda ona tili,

matematika, tarix va shunga o`xshash fanlar o`rniga sehrgarlik tarixi, qora kuchlarga qarshi afsun, kelajakni bashorat qilish, sehri ichimlik va dorilar tayyorlash kabi fanlar o`qitiladi. Maktab devorlarida osilgan suratlarda tasvirlangan kishilar doim harakatlanib turishadi, ular o`quvchilar bilan salomlashib, ba`zida o`quvchilarning savollariga javob ham berishadi. Eng qizig`i suratdagi insonlar bir-birlarini ko`rgani borib turishadi.

It was also very hard to remember where anything was, because it all seemed to move around a lot. The people in the portraits kept going to visit each other and Harry was sure the coats of armour could walk. [1, b.98]

Bundan tashqari, maktabning har yerida kezib yurgan arvohlarga ham duch kelish mumkin. Sehrgarlik tarixi fanidan ham vafot etganiga bir necha yillar bo`lgan professorning arvohi dars beradi. Maktabga ilk bor kelgan o`quvchilarni yanada hayratlantiradigan yana bir holat bu zinalarning doimiy harakat qilishidir. Maktabda bunday zinalar soni bir yuz qirq ikkita bo`lib, ularning qay paytda qay yo`nalishda harakatlanishini eslab qolish boshida biroz qiyinchilik tug`diradi. Shuningdek, maktabning shunday qismlari mavjud ediki, ularga qadam qo`yish o`quvchilarga ta`qiqlangan edi. Yana shunday xonalar bor bo`lib, ularning qayerda ekani va qanday ochish mumkinligini hatto professor o`qituvchilar ham bilishmasdi. “Maxfiy xona” (“Chamber of secrets”) ham xuddi shunday yashirin xona bo`lib, u aynan qayerda joylashgani va unda nima borligidan hech kimning xabari yo`q. Ko`pchilik bu xonani faqat afsona deb o`ylab, uning borligiga ishonishmaydi.

‘Slytherin, according to the legend, sealed the Chamber of Secrets so that none would be able to open it until his own true heir arrived at the school. The heir alone would be able to unseal the Chamber of Secrets, unleash the horror within, and use it to purge the school of all who were unworthy to study magic. [2, b.114]

Afsonaga ko`ra, maxfiy xona Salazar Slizerin tomonidan yaratilgan bo`lib, uni faqat Slizerinning haqiqiy merosxo`ri ocha oladi. Garri do`stlari Ron

va Germiona yordamida maxfiy xonaga kirish yo`lini topadi hamda u yerda bir necha asrlardan buyon yashab kelayotgan dahshatli vasilisk ilonini yo`q qiladi.

Hogvartsda juda ozchilikka ma'lum yana bir sehrli xona mavjud bo`lib, uni Bor-Yo`q xona ("Come and Go Room") yoki "Darkor xona" (Room of requirement") deb atashadi. Bu xonaga faqatgina kuchli ehtiyoj tug`ilgandagina kirish mumkin, shuning uchun u ba`zida paydo bo`lsa, ba`zida umuman yo`qoladi.

It is known by us as the Come and Go Room, sir, or else as the Room of Requirement!...It is a room that a person can only enter,' said Dobby seriously, 'when they have real need of it. Sometimes it is there, and sometimes it is not, but when it appears, it is always equipped for the seeker's needs.[4, b.343]

Mabodo sehrGAR bunday xonaga kirishga muvaffaq bo`lsa, u yerdan o`zi ehtiyoj sezgan hamma narsani topa oladi. Garri Potter tuzgan Dambldor armiyasi aynan mana shu xonada o`z mashqlarini olib borishadi.

SehrGARlar dunyosining transport vositalari ham o`ziga xos. Ular bir joydan ikkinchi joyga borish uchun asosan transport vositalari o`rniga sehrli usullardan foydalanishadi. To`g`ri, asarning boshida Garri Hogvartsga yetib olish uchun boshqa bolalar qatori Hogvarts-ekpress tezyurar poyezdida jo`naydi, lekin poyezd o`zi yuradimi yoki boshqaruvchisi bormi bu haqida muallif biror ma'lumot bermagan. Lekin keyinroq Garri o`zi yashayotgan bu g`aroyib dunyoda uchish uchun mo`ljallangan sehrli supurgilar borligidan xabar topadi. Sehrli supurgilar sehrGARlar dunyosida mashhur bo`lsa ham, unda uzoq masofaga borish juda qiyin, shuningdek, oddiy odamlar ko`rib qolish ehtimoli kuchliligi sabab bu vositadan ko`p hollarda faqat sport o`yinlarida foydalaniladi.

Bundan tashqari "Garri Potter"da sehrGARlik transportining uchar gilam, uchar mototsikl va uchar mashina kabi boshqa turlarini ham uchratish mumkin.

"Garri Potter"ning sehrli dunyosida barcha sehr va afsunlar faqatgina sehrli tayoqchalar yordamida amalga oshiriladi. Sehrli tayoqchalar uni ishlatadigan sehrGARning afsun kuchini yanada kuchaytira oladi, lekin boshqa

sehrigarga tegishli yoki o`g`irlangan tayoqchalar aksincha afsun kuchini kamaytirib yuboradi. Chunki tayoqcha ilk bor tanlanganda u va sehrigar o`rtasida rishta paydo bo`ladi. Shuning uchun hech bir sehrigar o`z sehrli tayoqchasidan boshqasini ishlatishni xohlamaydi. Lekin sehrli tayoqcha jang paytida mag`lub bo`lgan sehrigardan tortib olinsa, u yangi xo`jayiniga sodiqlik bilan xizmat qiladi.

Shunday qilib, Garri Potterda ham odamlarning ko`rinishi, kiyinishi bizning dunyodan farq qilmasa ham, ular ishlatadigan o`ziga xos so`zlar (afsunlar, buyum nomlari, sport turlari va hkz.), transport vositalari, pul birliklari, turli mavjudotlar va kishilarning ijtimoiy guruhlarini bizning dunyodagidan butunlay farq qiladi. Sehrigarlarning dunyosi oddiy odamlar dunyosi bilan yondosh, ammo uning ko`zga ko`rinmas qismi bo`lib, ba`zi hollarda oddiy insonlar sehrigarlarning dunyosi hodisalariga guvoh bo`lib turishadi. Rowling yaratgan dunyo voqealari bizning dunyoda, biz yashayotgan davrda va asosan maktabda (garchi u sehrigarlarning maktabi bo`lsa-da) bo`lib o`tishi asarning ishonarliligi va shu bilan birga o`ziga xosligini ta`minlagan.

Adabiyotlar:

1. Rowling, J.K. Harry Potter and the Philosopher's stone. – London: Bloomsbury Publishing PLC, 1997.
2. Rowling, J.K. Harry Potter and the Chamber of Secrets. – London: Bloomsbury Publishing PLC, 1998.
3. Rowling, J.K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. – London: Bloomsbury Publishing PLC, 1999.
4. Rowling, J.K. Harry Potter and the Order of the Phoenix. – London: Bloomsbury Publishing PLC, 2003.
5. Литературная энциклопедия. – Т.:8. М.: гос.словарно-энцикл.изд-во “Сов.Энцикл.”, 1934.